

SMI

STOCKHOLMS
MUSIKPEDAGOGISKA
INSTITUT

ADHD i musikskolan - funktionsnedsättning eller funktionsuppsättning?

**En studie i hur man kan arbeta med
instrumentalundervisning för elever med ADHD**

Examensarbete

Musikpedagogexamen SMI

Vårterminen 2019

Poäng 15 hp

Författare: Oskar Andersson

Handledare: Ketil Thorgersen

Abstrakt

Stockholms Musikpedagogiska Institut
Självständigt arbete 15hp

Titel	ADHD i musikskolan - funktionsuppsättning eller funktionsnedsättning?
Författare	Oskar Andersson
Handledare	Ketil Thorgersen
Datum	Oktober 2018
Antal sidor	32
Nyckelord	ADHD, instrumentalundervisning, individanpassning, kvalitativa intervjuer, kulturskola, funktionsnedsättning

Sammanfattning

Syftet med min uppsats var att undersöka hur elever med ADHD upplever instrumentalundervisningen i musikskolan, detta för att kunna bidra med kunskap till pedagoger som arbetar elever med ADHD inom instrumentalundervisning. Fyra personer med ADHD-diagnos intervjuades om deras erfarenheter av instrumentalundervisning och musicerande. Alla personerna var elever eller före detta elever på en musikskola. Intervjuerna hade formen av kvalitativa forskningsintervjuer, det vill säga längre intervjuer där de intervjuade fick möjlighet att utveckla ett resonemang kring frågor som rörde deras upplevelser av instrumentalundervisning. Studiens resultat visar att det viktigaste när en lärare jobbar med elever med ADHD är att han/hon har ett bra personligt bemötande, och att han/hon ser eleven som individ, och inte som sin diagnos. Det är också viktigt att läraren bedriver en individanpassad undervisning, att han/hon inte tror att alla elever lär sig på samma sätt. Till sist är det viktigt att läraren uppmuntrar elevens positiva sidor och ger eleven redskap att jobba med sina svårigheter.

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Syfte och forskningsfrågor	5
Bakgrund	7
Kulturskolans uppdrag	7
ADHD	7
Teoretiska utgångspunkter	11
Mästare och lärling.....	11
Fantasi och kreativitet	12
Situationsbaserat lärande.....	13
Specialpedagogik	14
Sammanfattning	14
Metod	16
Val av metod	16
Urval och genomförande.....	17
Etiska aspekter och tillförlitlighet	17
Databearbetning och analys	18
Resultat.....	19
Presentation	19
Att leva med ADD/ADHD.....	20
Koncentrationssvårigheter.....	20
Planering och organisering.....	21
Ensemble- och lärandesituationer	21
Att hantera sina svårigheter.....	21
Omgivningens bemötande.....	22
Egen erfarenhet av undervisning.....	23
Fördelar med ADD/ADHD	23
Sammanfattning	24
Diskussion	25
Elever med ADD/ADHD - bemötande	25
För- och nackdelar med mästarlära	25
Lärande genom olika situationer	26
Kreativitet kontra övningsrutiner	27
Svårigheter och lösningar.....	27

Diagnosticerad och odiagnosticerad ADD/ADHD	28
Fördelar med ADD/ADHD	28
Sammanfattning	29
Metoddiskussion.....	30
Undersökningens betydelse.....	30
Vidare forskning.....	30
Referenser.....	32

Inledning

För tre år sedan fick jag diagnosen ADD, som är en form av ADHD fast utan hyperaktivitet. Förkortningen ADHD står för Attention Deficit Hyperactivity Disorder, som betyder ungefär funktionsnedsättning med uppmärksamhetsstörning och hyperaktivitet. En person med ADHD har svårigheter att sälla information och hålla många bollar i luften. Däremot har personer med ADHD en ökad förmåga att hyperfokusera, det vill säga att koncentrera sig extra mycket på en sak i taget. Personer med ADHD har ofta svårt att koncentrera sig i stökiga miljöer, men de har i många fall bra fantasi och kan bli riktigt bra på en sak om de verkligen brinner för det. ADHD beror på en nedsatt koordination mellan hjärnan och olika sinnesintryck. Antalet ADHD-diagnoser hos barn har ökat kraftigt de senaste åren, delvis tack vare att kunskapen har ökat, men också troligtvis på grund av att vardagen har blivit mer krävande för dessa barn på grund av informationsflödet i bland annat mail, smartphones och sociala medier. En ADHD-diagnos är ingenting som växer bort, men vuxna personer kan efter hand lära sig att leva med sin diagnos. Personer med ADHD äter ofta medicinen metylfenidat, som är ett centralstimulerande medel. Medicinen gör att man lättare kan hålla koncentrationen.

Jag tror att de flesta personer har mer eller mindre drag av ADHD, det är bara det att de flesta inte har så mycket av det att det kan räknas som en diagnos. Så som stenåldersmänniskorna levde krävde deras liv inte lika mycket multi-tasking som de liv vi lever idag. På stenåldern fanns inte media och människor förvärvsarbetade inte så de behövde inte passa tider eller förflytta sig mellan olika platser på det sätt som vi gör idag. Vi människor är fortfarande samma art som på stenåldern, men vi lever en helt annan typ av liv.

En av anledningarna till att jag gjorde en utredning om ADD/ADHD var att jag upplevde att jag hade svårigheter med finmotorik och även att hålla koncentrationen under längre stunder när jag musicerade. Jag hade även svårigheter att spela i ensembler eftersom jag hade problem med ögonkontakt, samt att vid ensemblespel kunna fokusera på mina medmusikanter samtidigt som jag själv spelade. Däremot upplevde jag att jag hade en stark förmåga att leva mig in i musiken när jag spelade. Trots mitt funktionshinder har jag ändå klarat av att vara verksam som musiker och musiklärare, även om det ibland har varit mer ansträngande för mig än det antagligen är för många andra. Ibland tror jag att min ADD/ADHD också har varit till min fördel, i och med att jag har en förmåga att kunna hyperfokusera på en sak i taget.

Även i mitt arbete som fiollärare har jag själv stött på elever som har haft ADD/ADHD, både diagnostiserade och sådana som jag misstänker har en diagnos. Jag har uppfattat att en del av mina kollegor tycker att dessa elever är lite "udda", medan jag upplever att jag själv har lättare för att förstå dem, eftersom jag brukar känna igen mig själv lite när jag möter sådana elever.

Syfte och forskningsfrågor

Syftet med min undersökning var att försöka förstå hur musikundervisning på instrument eller sång upplevts av tidigare elever på kulturskola med diagnosen ADD/ADHD, och hur erfarenheterna har påverkat deras musikaliska liv.

Mina forskningsfrågor är följande:

1. Hur har elever med ADD/ADHD blivit bemötta av sina instrumentallärare? Hur skulle de själva ha velat bli bemötta?
2. Vilka svårigheter finns för en elev med ADD/ADHD? Hur hanterar eleven detta?

3. Vilka fördelar finns det för en elev med ADD/ADHD? Hur kan man lyfta dessa?

Den här undersökningen kan bidra med kunskap om hur instrumental- och sångundervisning bättre kan anpassas för elever med ADD/ADHD.

Bakgrund

I det här kapitlet beskriver jag kulturskolans uppdrag samt tidigare forskning om ADHD. ADHD är en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som innebär svårigheter med bland annat koncentration, aktivitetsreglering, impuls kontroll, planering och organisering.

Kulturskolans uppdrag

Enligt Kulturskolerådet bedrevs kulturskolor år 2016 i 283 av Sveriges 290 kommuner (kulturskoleradet.se, 2016). De flesta kulturskolor bedrivs med kommunen som huvudman. Kulturskolan är fristående från grundskola och gymnasium, men samarbeten förekommer. Undervisningen i kulturskolan organiseras i huvudsak som en frivillig fritidsaktivitet. Det finns så väl enskild undervisning som gruppundervisning. På senare år har gruppundervisning blivit allt vanligare. Undervisningen är skattesubventionerad och år 2016 hade 16 kommuner gratis undervisning. I en del kommuner finns även privata kulturskolor, varav flera subventioneras av kommunerna. Sveriges regering tillsatte 2016 en utredning för att förbättra kulturskolan och göra den mer tillgänglig (Kulturskoleutredningen, 2016). Utredningen tog fram ett antal mål för kulturskolorna. Ett av dessa mål är att "aktivt verka för att kommunens barn och unga har kännedom om kulturskolan och ges likvärdig möjlighet att delta i dess verksamhet"(s. 203). Bland annat lyfter man fram att man bör ge barn och unga med funktionsnedsättning bättre möjligheter att delta i kulturskolans verksamhet.

ADHD

I rapporten "Stöd till barn, ungdomar och vuxna med ADHD" (Socialstyrelsen 2014) beskrivs riktlinjer för diagnosticering och behandling för barn, ungdomar och vuxna med ADHD. Så här beskriver Socialstyrelsen ADHD i sin rapport:

Adhd är en diagnostisk benämning på ett tillstånd som karakteriseras av stora och varaktiga uppmärksamhetsproblem och/eller impulsivitet och överaktivitet. Detta påverkar en individs vardagsfungerande i så hög grad att det medför en funktionsnedsättning. (s. 12)

ADHD ingår i den diagnostiska manualen DSM som ges ut av den amerikanska psykologorganisationen American Psychiatrist Association (APA) och som används allmänt världen över för att diagnosticera psykologiska funktionsnedsättningar, sjukdomar och personlighetsstörningar. ADHD är ett neuropsykiatriskt funktionshinder som beror på avvikelser i de delar av hjärnan som reglerar till exempel uppmärksamhet. Avvikelseerna är dock förhållandevis små, så det rör sig inte om en hjärnskada. Exempel på andra neuropsykiatriska funktionshinder är AS (som tidigare delades upp i autism och Aspergers syndrom), dyslexi och Tourettes syndrom. Alla former av neuropsykiatriska funktionshinder är differentialdiagnoser, vilket innebär att om man har den ena diagnosen, är sannolikheten större att man har någon av de andra diagnoserna. Aspergers syndrom innebär att man har svårigheter med socialt samspel, till exempel att man har svårt att tolka kroppsspråk och känslor, och att man har svårigheter att förstå ironi. Det finns tre huvudtyper av ADHD:

- huvudsakligen uppmärksamhetssvårigheter (i dagligt tal kallad ADD)
- huvudsakligen impulsivitet och överaktivitet
- kombinerad form (Socialstyrelsen 2014, s. 30)

För att få diagnosen ADHD krävs att man gör en utredning tillsammans med psykolog. Utredningen består av samtal med en psykolog. Det är en fördel om en nära anhörig också är närvarande vid samtalen, som kan berätta hur patienten fungerar i olika sammanhang. För att få diagnosen ADHD krävs att man ska ha svårigheter med till exempel uppmärksamhet, planering, impulsivitet, överaktivitet, stresskänslighet eller socialt samspel, att symtomen finns både hemma och utanför hemmet, samt att svårigheterna har funnits under en längre tid. Man beräknar att cirka 5% av alla barn och 2,5% av alla vuxna har fått diagnosen ADHD. I praktiken tros andelen vara lika stor bland barn som vuxna, men eftersom diagnosen ADHD började användas först på 1980-talet finns det troligtvis många vuxna som har odiagnosticerad ADHD. ADHD växer inte bort, men många vuxna lär sig att hantera symtomen med tiden, vilket gör att det är mindre vanligt att man får diagnosen ADHD som vuxen. ADHD tros vara lika vanligt bland båda könen. Pojkar med ADHD är ofta mer utåtagerande och impulsiva än flickor, vilket gör att diagnosen upptäcks lättare bland pojkar, framför allt i skolan. Med åldern ökar dock andelen kvinnor som får diagnosen. (Socialstyrelsen 2014)

ADHD som diagnos upptäcktes relativt sent, först på 1980-talet, men på senare år har antalet ADHD-diagnoser ökat kraftigt. Personer med ADHD har en ökad sannolikhet att få vissa andra psykiatriska diagnoser, till exempel Aspergers syndrom, autism, dyslexi, bipolär sjukdom och depression. (Socialstyrelsen 2014, s. 44)

Eftersom ADHD som diagnos är relativt ny, finns det ännu inte så mycket forskning om vad ADHD beror på. Man har dock kunnat se att det finns vissa avvikelser i hur hjärnan fungerar hos personer med ADHD, jämfört med personer som inte har diagnosen. Så här står det i Socialstyrelsens rapport (2014, s. 17):

Studier har visat störningar och minskad aktivitet i impulsöverföringen till de delar av hjärnan som är involverade i viljemässig styrning av uppmärksamhet, aktivitetsreglering, impuls kontroll, planering, organisation och samordning, så kallade exekutiva funktioner. Det är dessa funktioner som innebär att vi kan styra och planera det vi gör på ett målinriktat sätt, kan hejda impulsen för stunden och agera med reflexion och eftertanke. Denna förmåga till självreglering utvecklas under hela uppväxten och har stor betydelse för vår sociala anpassning och förmåga att som vuxna självständigt ta ansvar för våra liv.

Barn med ADHD har svårt att hantera och sortera intryck och hålla koncentrationen uppe till exempel i ett stökigt klassrum. De blir fortare trötta än andra och kan då bli stökiga. De har också svårt med planering och att till exempel passa tider och hålla ordning på saker. De kan också ha svårt att komma igång och/eller bli klara med uppgifter. Detta gör att de kan uppfattas som slarviga, fast de gör så gott de kan. Impulsiviteten kan göra att barn med ADHD har svårt att vänta på sin tur eller räcka upp handen innan de ska säga något. Impulsiviteten kan göra att personer lätt hamnar i konflikter. Så här står det i Socialstyrelsens rapport (2014):

Personal inom förskola, skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård behöver bättre kunskap för att kunna uppmärksamma problem som kan tyda på adhd. (Socialstyrelsen 2014, s. 12)

Dock finns det flera fördelar med att ha ADHD. Om detta har psykiatern Anders Hansen skrivit i sin bok *Fördel ADHD - var på skalan ligger du* (2017). Många personer med ADHD har en förmåga att kunna hyperfokusera på en sak i taget under lång tid om man tycker att det är intressant. Det gör att man kan bli riktigt bra på en sak, till exempel en idrott, måla eller spela ett musikinstrument. Att till exempel spela ett musikinstrument kan vara en möjlighet att få utlopp för sin energi och kreativitet, men också ett sätt att förbättra sitt självförtroende.

Andra egenskaper som många personer har är att de ofta är kreativa, orädda och initiativrika och att de har en förmåga att kunna tänka "utanför boxen".

I avhandlingen *The origins and consequences of attention deficit hyperactivity disorder* av Zheng Chang (2013) undersöktes vilka riskfaktorer som fanns för en individ att utveckla ADHD. Data från undersökningen kom från en studie där man undersökte 1.640.694 barn som föddes i Sverige mellan 1988 och 2003. Undersökningen kom fram till att om mamman hade ADHD-diagnos ökade sannolikheten med 57% att hennes barn skulle få en ADHD-diagnos. Mammans ålder när barnet föddes hade ingen påverkan på sannolikheten att barnet skulle utveckla en ADHD-diagnos.

Ungdomar och vuxna med ADHD lär sig med tiden att för att bli socialt accepterad måste man kunna sitta stilla och vara tyst och inte slåss, men i stället kan impulsiviteten yttra sig i form av en ständig rastlöshet. Man kanske känner ett behov av ständiga kickar, vilket kan leda till att man till exempel startar projekt som inte blir färdiga, spenderar pengar på saker man inte har råd med eller börjar missbruka alkohol eller andra droger. Personer med ADHD löper en ökad risk för att drabbas av utbrändhet, arbetslöshet eller missbruksproblem. Personer med ADHD löper även en ökad risk för att bli kriminella, men man har också kunnat se att dömda brottslingar som har fått en ADHD-diagnos under fängelsetiden och börjat medicinera mot sjukdomen har goda chanser att kunna lämna kriminaliteten. Medicinen gör att impulsiviteten minskar och man tänker sig för innan man gör något, vilket kan göra att man tar sig ur en ond cirkel.

I avhandlingen *Environmental and Genetic Influences in Attention Deficit Hyper-activity Disorder and its Comorbidities* av Andrea Johansson Capusan (2016) undersöktes ifall det fanns ett samband mellan ADD/ADHD, och om detta samband berodde på ärftliga faktorer eller miljöpåverkan. Genom att jämföra tvillingpar där båda tvillingarna hade ADD/ADHD, kom hon fram till att ADD/ADHD innebär en ökad risk att utveckla missbruksproblem, samt att detta samband berodde till största delen på ärftliga faktorer, men även till viss del på miljöpåverkan.

I studien *ADHD Symptoms: Objective Performance and Subjective Perspective* av Sara Scholtens (2015) undersöktes sambandet mellan ADD/ADHD och studieresultat. Undersökningen kom fram till att studenter med ADD/ADHD hade lägre studieresultat och även lägre tilltro sin egen förmåga att prestera än studenter utan ADD/ADHD.

Vad gäller stöd och anpassning får man möjlighet till psykologstöd. Om ADHD-patienten är ett barn kan det också behövas stöd till föräldrarna. Barn med ADHD-diagnos kan ha behov av en hjälplärare och stödundervisning. Skolmiljön kan också behöva anpassas, till exempel genom att barnet får möjlighet att sitta och arbeta enskilt. Att få skriftlig information om vilka uppgifter som ska göras kan också underlätta, då eleven har lätt att tappa fokus under muntliga genomgångar. Man kan också behöva hjälp att planera och strukturera sitt arbete. Det kan vara bra att lärare eller arbetsgivare får information om att personen har ett funktionshinder, så att de kan underlätta för personen.

I undersökningen *Psychoeducational Groups for adults with ADHD and their significant others (PEGASUS)* av Tatja Hirvikoski (2017) undersöktes effekterna av att personer med ADHD fick gå en gruppterapi enligt ett visst på förhand upplagt schema där de fick möjlighet att lära sig mer om sitt funktionshinder och dela med sig av sina erfarenheter till varandra. Även anhöriga uppmuntrades att delta i kursen. Efter genomgången kurs uppvisade så väl kursdeltagare som anhöriga en högre nivå av psykiskt välbefinnande i självskattningsformulär.

Sammanfattningsvis kan man säga att ADHD är en funktionsnedsättning som har fått mycket uppmärksamhet under 2000-talet, och att allt fler människor har fått en ADHD-diagnos under de senaste åren. Det har gjorts många vetenskapliga undersökningar om ADHD på senare år, men inte speciellt många som har handlat om ADHD och musikundervisning. Följande kapitel handlar om olika pedagogiska infallsvinklar som man kan tillämpa på musikundervisningen.

Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel tar jag upp olika pedagogiska teorier som jag kommer att använda som utgångspunkt när jag analyserar mitt arbete. Det är följande teorier: mästarlära, Vygotskijs teorier om fantasi och kreativitet hos barn och unga, situationsbaserat lärande samt specialpedagogik.

Mästare och lärling

För att kunna förstå hur musikaliskt lärande fungerar för personer med ADD/ADHD, är det nödvändigt att först studera hur lärandemiljön ser ut och vilken pedagogisk tradition som är dominerande bland instrumentallärarna. Även om gruppundervisning i musikskolan har blivit allt vanligare på senare år, dominerar instrumentalundervisningen på alla nivåer av enskild undervisning, där en lärling (eleven) tar lektion för en lärd mästare (läraren). Denna typ av utbildningssystem kallas mästarlära och beskrivs ingående i antologin *Mästarlära - lärande som social praxis* från år 2000, som är sammanställd av forskarna Steinar Kvale och Klaus Nielsen. Mästarlära har sina rötter i medeltidens skråväsende, där ett hantverksyrke ofta gick i arv från generation till generation. För att lära sig ett hantverk gick man i lära hos en mästare. I lärlingens roll ingick att man hjälpte mästaren i hans yrke, ofta för en låg lön, men lärlingen fann sig i detta då lärlingsutbildningen gav honom möjlighet att få praktik och kunskap. Då lärlingen hade fullföljt sin utbildning, fick han ett gesällbrev, där mästaren intygade att han hade behörighet att utöva sitt yrke. Medeltidens skråväsende var mycket protektionistiskt och hantverksgrupperna höll ihop inom sitt skrå för att se till att inga frifräsare kunde starta en verksamhet utan deras medgivande. Lärlingssystemet finns kvar i vårt samhälle än i våra dagar inom många hantverksyrken, även om det inte ser ut på samma sätt som på medeltiden.

Mästarläran skiljer sig markant från den traditionella skolan genom att utbildningen är mer specifikt kopplad till ett visst yrke. Fördelen med mästarlära är att det finns en stark koppling till arbetsmarknaden och att det är lätt för eleven att se syftet med vad han eller hon lär sig, eftersom han eller hon vistas i en miljö där kunskapen som förmedlas också kan tillämpas i praktiken. Mästarläran står i skarp kontrast till 1900-talets reformpedagogik, som betonar individens lärande och betydelsen av egen reflektion. Inom mästarläran är relationen mellan mästare och lärling ojämlig. Mästaren är överordnad lärlingen och lärlingen uppmanas att lyda sin mästare och inte ifrågasätta hans eller hennes idéer. Naturligtvis har de strikta rollerna luckrats upp något idag, eftersom idén om människors lika värde betonas starkt i dagens samhälle, men inom lärandesituationen har mästaren och lärlingen fortfarande tydliga roller. Mästarläran kan också ses som ett konserverande av gamla system och idéer, då kunskap och hantverksskicklighet går i arv från generation till generation. Problemet med detta är att man inom ett yrke kan få svårt att ta till sig nya idéer och ny teknik och att man kan få svårt att ta till sig intryck utifrån (Kvale & Nielsen, 2000).

Enligt Steinar Kvale och Klaus Nielsen (2000) är de fyra viktigaste aspekterna av mästarlära följande: praxisgemenskap, tillägnelse av yrkesidentitet, lärande utan formell undervisning och utvärdering genom praktik. Praxisgemenskap innebär att lära sig ett yrke genom att bli en del av en gemenskap med andra med mer erfarenhet inom samma yrke. Tillägnelse av yrkesidentitet innebär att inlärandet av yrkesfärdigheter är avgörande för att man ska kunna identifiera sig med sitt yrke. Lärande utan formell utbildning innebär i det här fallet att lära sig genom att observera och imitera hur andra gör. Utvärdering genom praktik innebär att utvärdera vad man har lärt sig genom att testa sin kunskap i en yrkespraktik.

Klaus Nielsen har gjort en studie av hur studerande vid Det Jydske Musikkonservatorium i Århus lär sig sitt yrke, detta som ett exempel på musikalisk mästarlära (Kvale & Nielsen 2000). Studien byggde på sexton intervjuer med pianostuderande och pianolärare. Han valde att dela upp elevernas läroprocess i fyra stadier. Det första stadiet, kallat förspel, är den period då eleven övergår från att spela för nöjes skull till att förbereda sig för konservatoriet. Övergången är den fas då eleven förbereder sig för antagningsprovet och gör ett godkänt antagningsprov. Tillträdet kallas elevens första år då han eller hon bestämmer sig för om han eller hon ska satsa på konsertpianistlinjen eller den pedagogiska linjen. Avgången kallas elevens sista år på konservatoriet. I studien framgår att elevernas uppväxtmiljö har varit viktig för valet att satsa på musiken, eftersom samtliga elever har vuxit upp i en familj med musikintresse, och en del även har musikerföräldrar. Det talas om en "före-musikkonservatoriet-kultur" som såväl formellt som informellt är organiserad för att stödja de studerande som vill komma in på konservatoriet. Det kan handla om att medverka i körer, orkestrar eller sommarkurser, eller kanske umgås och spela med personer som redan studerar på konservatoriet.

När jag analyserar resultatet av min undersökning kommer jag att reflektera över om och i så fall på vilket sätt man kan koppla mina informanternas upplevelser av musikundervisningen till begreppet musikalisk mästarlära. Musikalisk mästarlära tänker jag mig kan se ut på olika sätt, både genom traditionell enskild undervisning, men även mer informellt, genom att man blir del av en yrkesgemenskap genom att till exempel vara medlem i en musikgrupp och spela på olika konserter.

Fantasi och kreativitet

Ett annat pedagogiskt perspektiv på pedagogik hade den sovjetiske pedagogen och psykologen Lev Vygotskijs (1896-1934) idéer om lärande och barns utveckling. Till skillnad från mästarlära betonade Vygotskij självständigt skapande hos barnet/eleven, men han betonade liksom mästarläran att läraren/den vuxne också hade en viktig roll som vägledning. Under 1920- och 30-talet utvecklade han en utvecklingspsykologisk teori, där han beskrev människans kulturella utveckling som en enhetlig medvetandeprocess, där känsla och tanke hänger ihop. Han dog mycket ung i tuberkulos och hans böcker var förbjudna i Sovjetunionen fram till slutet av 1950-talet. Inte förrän på 1960-talet blev Vygotskijs idéer kända i västvärlden, men där efter har hans idéer fått en viktig betydelse för pedagogisk forskning (Lindqvist, 1995).

Vygotskij hade ett stort intresse för olika kulturformer, och i boken *Fantasi och kreativitet i barndomen* (1930/1995), beskriver han hur barn utvecklar sin förmåga i de estetiska ämnena drama, litteratur och teckning, och betonar framför allt fantasins viktiga roll. Till skillnad från många andra teorier om kreativitet anser Vygotskij att alla människor är kreativa, även det lilla barnet. Han menar också att det inte finns någon motsättning mellan fantasi och verklighet. Han skriver följande (s.13):

Om människans aktivitet inskränkte sig till att återskapa det gamla, då vore hon en varelse som bara var inriktad på det förgångna, och hon skulle bara kunna anpassa sig till framtiden i den mån som denna återskapade det förgångna. Det är just människans kreativitet som gör henne till en framtidsinriktad varelse, som skapar sin framtid och samtidigt förändrar sin nutid.

Vygotskij uttrycker också att leken utgör en viktig del av barns skapande. Leken hjälper barnet att på ett kreativt sätt bearbeta upplevda intryck.

Barnets lek fungerar mycket ofta bara som ett eko av vad det sett och hört från de vuxna, men icke desto mindre reproduceras aldrig i leken dessa element ur barnets tidigare erfarenhet exakt sådana som de var i verkligheten. Barnets lek är inte en enkel hågkomst av det upplevda, utan en kreativ bearbetning av upplevda intryck, ett sätt att kombinera dem och därav skapa en ny verklighet, som motsvarar barnets egna behov och intressen. (s.15-16)

Vygotskij beskriver även förhållandet mellan fantasi och verklighet. Han menar att "alla skapelser av fantasin alltid är uppbyggda av element som hämtats ur verkligheten och ingår i en människas tidigare erfarenheter"(s. 17). Han anser också att "ju rikare en människas erfarenheter är, desto mer material förfogar hennes fantasi över. Ett barns fantasi är fattigare än en vuxen människas, eftersom dess erfarenheter är mindre rika"(s.19). Förutom kopplingen till en upplevd verklighet har fantasin enligt Vygotskij också två andra viktiga kopplingar till verkligheten, nämligen kopplingen mellan fantasi och en komplex företeelse i verkligheten, samt kopplingen mellan fantasin och verkliga känslor. Han beskriver att han själv genom att tänka sig vattenbrist, sand och väldiga vidder, kan skapa sig en bild av öknen utan att ha sett en sådan själv (boken skrevs innan televisionens genombrott). Han påpekar också att en bok, en tavla eller ett teaterstycke som är skapat ur fantasin, ändå kan skapa verkliga känslor hos den som upplever konstverket.

Inom utövandet av musik, liksom inom all annan typ av konstnärlig verksamhet, spelar kreativiteten en central roll. Ett framförande av ett musikstycke blir aldrig exakt likadant från en gång till en annan. Precis som leken hos barn enligt Vygotskij innebär en bearbetning av upplevda intryck, skulle man kunna säga att en interpretation av ett musikstycke innebär en bearbetning av en notbild. Personer med ADHD beskrivs ofta som kreativa och för den här undersökningen är det intressant att analysera om mina informanternas ADHD-diagnos har haft någon betydelse för deras kreativitet och deras förmåga att utöva ett musikinstrument.

Situationsbaserat lärande

I studien *Musikens dimensioner - en studie av unga musikers lärande* av Tomas Saar (1999) följde han 13 ungdomar och deras musikaliska lärande under två år och dokumenterade det sett ur olika dimensioner av situationsbaserat lärande. Eftersom min undersökning fokuserar på hur informanterna hanterar olika situationer är det intressant att tolka mitt resultat med fokus på situationsbaserat lärande. Tomas Saar identifierade sex olika typer av situationsbaserat lärande: utveckling genom *lärlingskap*, utveckling genom att de *musikaliska redskapen förändras*, utveckling genom *dialog kring musikaliska signaler*, utveckling genom *en variation i roller*, utveckling genom att *jämföra sätt i olika miljöer att spela och interagera genom musik*, samt *utveckling i grupp genom att kollektivt skapa former för kollektivt prövande av nya situationer*. Utveckling genom *lärlingskap* innebär att man stegvis inträder i olika musikmiljöer. Utveckling genom att *de musikaliska redskapen förändras* kan innebära till exempel att man byter upp sig till ett bättre instrument, vilket kan innebära att man får nya möjligheter att jobba med klang. Utveckling genom *dialog kring musikaliska signaler* kan inträffa när man spelar i en grupp och jobbar med att utveckla sitt spel. Utveckling genom *en variation i roller* kan till exempel innebära att man växlar mellan att sjunga i kören och att vara solist. Utveckling genom att *jämföra olika sätt att spela och interagera genom musik* innebär att man musicerar på olika sätt till exempel hemma jämfört med i skolan. Utveckling i *grupp genom att kollektivt skapa former för kollektivt prövande av nya situationer* innebär att man i en ensemblesituation har ett experimenterande förhållningssätt till musiken och hur den framförs.

Mästarlära kan ibland innehålla moment av situationsbaserat lärande, till exempel om man praktiserar på olika arbetsplatser under sin utbildning. Situationsbaserat lärande kan dock uppstå utan att det finns någon bestämd hierarki i formen av mästare och lärling. Grundtanken inom situationsbaserat lärande är att det inte finns något "rätt" eller "fel" sätt att lära sig på, utan att man lär sig genom att prova sig fram. På det sättet finns det många likheter mellan situationsbaserat lärande och specialpedagogik.

Specialpedagogik

I boken *Älskade DAMP-ungar - från problemfokus till lösningsfokus* (2014) skriver Malin Forsberg om sina egna erfarenheter av barn med ADHD utifrån sin roll som specialpedagog och förskollärare (DAMP var en diagnos som tidigare användes för ADHD-liknande symptom, men den diagnosen har nu ersatts av ADHD). Med bakgrund ur tidigare pedagogisk forskning jämför hon hur man kan arbeta med barn med särskilda behov med antingen ett *kategoriskt perspektiv* eller ett *relationellt perspektiv*. Ett *kategoriskt perspektiv* innebär att barn ska särbehandlas och kompenseras för sina brister. Problemet med detta perspektiv är att man ser barn *med* svårigheter som bärare av brister och problem. I ett *relationellt perspektiv* talar man hellre om barn *i* svårigheter, vilket innebär att miljön inte är tillräckligt anpassad för barnets behov. Malin Forsberg förordar ett relationellt perspektiv, och hennes bok beskriver med konkreta exempel hur man som pedagog kan gå från ett kategoriskt perspektiv till ett relationellt perspektiv. Hon skriver också om hur man kan gå från *problemfokus*, där man fokuserar på vad barnen gör fel, till *lösningsfokus*, där man fokuserar på barnets positiva egenskaper och försöker hitta konstruktiva lösningar på problem. Ett exempel på detta är att man som pedagog försöker att undvika negativt laddade ord som "inte", "nej", "måste" och "sluta", och berätta vad barnet ska göra, i stället för vad han/hon inte ska göra. Malin Forsberg anser att för att få en bra självkänsla behöver man få mer beröm än kritik, och hon menar att barn med ADHD får ta emot mycket kritik på grund av orsaker som de inte själva råar på, vilket gör att många barn med ADHD får dålig självkänsla.

Eftersom ADHD är ett funktionshinder som gör att man har svårigheter med vissa saker, är det inte alltid rimligt att ställa lika hårda krav på elever med ADHD som på andra elever. Därför känns det relevant för mig att analysera resultatet av min undersökning sett ur ett specialpedagogiskt perspektiv.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kommer jag att analysera mitt resultat utifrån fyra olika pedagogiska infallsvinklar: mästarlära, Vygotskijs utvecklingspsykologiska teori, situationsbaserat lärande och specialpedagogik. Mästarläran bygger på att en lärd mästare för vidare sin kunskap till sina lärlingar. Mästarläran har av tradition en stark ställning inom enskild instrumentalundervisning, i och med att läraren ses som en auktoritet och att en stor del av pedagogiken bygger på att läraren visar något som eleven sedan får härma. Detta är naturligtvis väldigt praktiskt och effektivt, i och med varje ny elev som lär sig spela kan ha nytta av gammal kunskap och slipper "uppfinna hjulet" själv. Nackdelen är dock att det kan bli en konserverande tradition som inte tar till sig intryck utifrån.

Vygotskijs idéer om kreativitet bygger på mer fritänkande idéer, där han menade att det inte rådte något motsatsförhållande mellan fantasi och verklighet. Han ansåg att kreativiteten var viktig för barnets utveckling och att det var kreativiteten som gjorde människan till en framtidsinriktad varelse. Han ansåg även att alla skapelser ur fantasin byggde på element ur verkligheten och redan upplevda erfarenheter.

Situationsbaserat lärande bygger på att man lär sig genom erfarenheter och att pröva olika situationer. Man skulle kunna säga att situationsbaserat lärande är raka motsatsen till att bara plugga in kunskap från boken. Till skillnad från mästarlära, där tradition och kunskap förs i arv från mästare till lärling, handlar situationsbaserat lärande i stället om att varje individ lär sig på ett nytt sätt genom att pröva en ny situation. Även om det kanske inte finns någon självklar hierarki, finns dock likheter med mästarlära i och med att man fostras in i olika situationer.

Specialpedagogik handlar om att alla elever om möjligt ska ges *likvärdiga* förutsättningar att lära sig, oavsett om man har ett fysiskt eller psykiatriskt funktionshinder eller inte. Observera att jag skriver *likvärdiga* förutsättningar, inte *samma* förutsättningar. För att en elev med ett funktionshinder ska få *likvärdiga* förutsättningar som en person utan ett funktionshinder, kan det i vissa fall krävas att man har tillgång till stöd, hjälpmedel eller anpassningar. Detta stöd bör vara individanpassat och kan därför se olika ut för två individer som har samma funktionshinder. Centralt för specialpedagogiken är också att man föredrar ett *relationellt perspektiv* framför ett *kategoriskt perspektiv*. Det innebär att man inte ser personer med funktionshinder som bärare av brister, utan att felet snarare ligger i att miljön inte är tillräckligt anpassad.

Metod

Detta kapitel handlar om hur jag har genomfört min undersökning. Undersökningen består av kvalitativa forskningsintervjuer, där jag har intervjuat fyra personer med ADD/ADHD-diagnos om deras tidigare och/eller nuvarande musikutbildning och deras musikaliska liv. Intervjuerna ägde rum under våren 2018. Som bakgrundsfakta har jag använt mig av boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* av Steinar Kvale och Svend Brinkmann. Jag har följt Vetenskapsrådets etiska riktlinjer för hur man ska genomföra en kvalitativ forskningsintervju. I analysen av mina intervjuer har jag fokuserat på meningen, det vill säga budskapet av i det som mina informanter har svarat på intervjufrågorna.

Val av metod

Min undersökning gjordes i form av kvalitativa intervjuer. Hur en kvalitativ forskningsintervju går till beskrivs i boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* av Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009). En kvalitativ forskningsintervju är en längre intervju som görs i forskningssyfte där intervjupersonen ges möjlighet att utveckla ett resonemang kring olika frågor. Intervjupersonen bör ha ett öppet och tolerant förhållningssätt gentemot den intervjuade och försöka att inte ställa ledande frågor eller argumentera emot intervjupersonens åsikter. Den kvalitativa forskningsintervjun skiljer sig på så sätt gentemot till ett exempel ett rättsförhör eller en utfrågning av en politiker, där intervjuarens uppgift är att hitta håll i intervjupersonens argumentation. Den kvalitativa forskningsintervjun skiljer sig också gentemot den terapeutiska intervjun, där terapeuten för patientens egen skull ställer ledande frågor, för att ta reda på vad det är som ställer till det för patientens själsliv. Alternativet till att göra en kvalitativ forskningsintervju är att göra en kvantitativ intervju. I en kvantitativ intervju ställer man samma frågor till ett stort antal personer och ger dem förvalda svarsalternativ. Ett exempel på kvantitativ intervju är en enkätundersökning.

För min del ansåg jag att en kvalitativ intervju var den bästa metoden för att ta reda på hur elever med ADD/ADHD-diagnos upplever sin undervisning, eftersom det skulle vara mycket svårt för mig att leta reda på ett tillräckligt stort antal personer med ADD/ADHD-diagnos för att kunna göra en kvantitativ intervju. En kvalitativ intervju var också att föredra då jag gärna ville skildra individen bakom diagnosen, och eftersom de flesta av mina frågor var av den art att de krävde ett längre svar än bara ja och nej. En ADD/ADHD-diagnos är något som påverkar stora delar av en persons tillvaro, inte bara musicerandet, och därför tänkte jag att för att på bästa sätt kunna skildra hur de intervjuade upplevde instrumentalundervisningen, borde jag också ta reda på hur de upplevde tillvaron i stort. Intresset för kvalitativa intervjuer har ökat på senare år, så här beskriver Kvale och Brinkmann det (2009, s. 28):

Bakom den växande populariteten för kvalitativa metoder står vad som kan kallas en kvalitativ inställning. Utifrån den inställningen bör världens processer och fenomen beskrivas innan de teoretiseras, förstås innan de förklaras och betraktas som konkreta kvaliteter snarare än abstrakta. En kvalitativ inställning innebär att man lägger fokus på de kulturella, vardagliga och situerade aspekterna av människors tänkande, lärande, vetande, handlande och sätt att uppfatta sig som personer - i kontrast till "teknifierade" sätt att studera människolivet.

Kvale och Brinkmann anser med andra ord att fördelen med kvalitativa undersökningar är att man inte bara får resultat, utan också personliga berättelser och bakgrunden till att människor resonerar som de gör. De menar också att det finns en ökad efterfrågan bland allmänhet och

forskare för att ta reda på mer bakgrundsinformation och personliga berättelser, i stället för bara kliniska fakta.

Urval och genomförande

Intervjuerna genomfördes under våren 2018. Jag valde att intervjua fyra vuxna personer som hade en ADD/ADHD-diagnos och som studerade eller tidigare hade studerat på kulturskolan. Samtliga var bosatta i Uppland eller Södermanland. Kön fördelningen var tre kvinnor och en man. En av deltagarna var född utomlands, men samtliga var uppvuxna i Sverige. Tre av deltagarna hade ADD och en hade ADHD. Tre av dem såg musiken i någon mån som sin huvudsakliga sysselsättning, medan en av dem inte gjorde det. Alla deltagarna representerade olika instrumentgrupper. Åldern på deltagarna varierade från 18 till 53 år. De intervjuade var fördelade på följande huvudinstrument: en harpist, en kompositör, en violast och en sångerska. I min undersökning ville jag försöka skapa en helhetsbild av hur personens liv såg ut i allmänhet, eftersom ADD/ADHD är ett funktionshinder som påverkar individens liv i största allmänhet, och inte bara vid musikutövande. Vid intervjun träffade jag personen enskilt i en avskild miljö där ingenting kunde störa vårt samtal. Intervjun spelades in som en audiofil på min mobiltelefon. Varje intervju tog cirka en timme. Jag gjorde även ett avtal med personen i fråga där personen blev informerad i förväg om att intervjun skulle göras i forskningssyfte, samt att den intervjuade skulle förbli anonym. I resultatkapitlet kommer jag att redovisa en kort presentation av informanterna samt en förkortad sammanställning av intervjuerna.

Innan jag började med intervjuerna förberedde jag 46 frågor, varav vissa även hade följdfrågor, baserade på vad informanten skulle svara på den första frågan. Under början av varje intervju bad jag dessutom personen i fråga att berätta om sin musikaliska "resa". Emellertid blev intervjun efterhand mer till ett samtal där personen ifråga fick resonera ganska fritt utifrån olika ämnen, och då blev det ganska naturligt att vi gled in på vissa sidospår. Jag försökte inte förhindra detta, utan uppmuntrade snarare detta, eftersom jag tänkte att detta kunde leda till att man fick nya synvinklar på ämnet ADD/ADHD och instrumentalundervisning, som är ett relativt outforskat ämne. Eftersom jag själv har diagnosen ADD och både spelar och undervisar på fiol och viola, visste jag att det skulle bli svårt för mig att förbli neutral i förhållande till mitt ämne, både i utformandet av mina intervjufrågor och vid själva intervjutillfället. Jag försökte dock vid intervjutillfället att i mesta möjliga mån låta informanterna prata själva och inte ställa några ledande frågor (för frågeformulär se bilaga).

Etiska aspekter och tillförlitlighet

När jag genomförde min undersökning följde jag de fyra forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet har utarbetat för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2018). Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Informationskravet innebär att forskaren ska informera alla som deltar i undersökningen om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. Samtyckeskravet innebär att forskaren måste ha samtycke från undersökningsdeltagarna för att få genomföra undersökningen. Konfidentialitetskravet innebär att alla uppgifter om identifierbara personer ska rapporteras på ett sådant sätt att enskilda människor inte kan identifieras av utomstående. Nyttjandekravet innebär att uppgifter om enskilda, insamlade för forskningsändamål, inte får användas för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften, samt att personuppgifter insamlade för forskningsändamål inte får användas för beslut som påverkar den enskilde utan att den

berörda har fått ge sitt medgivande. De etiska övervägandena jag gjorde var att informanterna informerades i förväg om att intervjun skulle spelas in och användas i forskningssyfte. Alla informanter fick ge sitt medgivande innan de intervjuades. Informanterna är anonyma och det är bara jag som har haft tillgång till det inspelade materialet. Inspelningarna ägde rum i ett stängt rum där ingen annan än jag och informanten närvarade, dock närvarade informantens husdjur i något fall. Det verkade skapa en lugn och trygg miljö där informanten skulle få tillåtas att tala fritt. Jag försökte under intervjutillfällena att inte avbryta informanten och inte ställa för mycket ledande frågor. Att ha med både män och kvinnor, både personer med ADD och ADHD samt att alla informanterna hade huvudinstrument från olika instrumentgrupper var också positivt ur ett mångfaldsperspektiv. Dock är antalet deltagare så få att det inte går att dra några generella slutsatser av studiens resultat.

I boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* av Steinar Kvale och Svend Brinkmann (2009) beskrivs sju exempel på etiska frågor som man bör fundera över innan intervjutillfället; tematisering, planering, intervjusituation, utskrift, analys, verifiering och rapportering. Tematisering handlar om att ta hänsyn inte bara till det vetenskapliga värdet av den eftersträlvade kunskapen, utan också i vilken mån undersökningen förbättrar den undersökta mänskliga situationen. Det anser jag att jag har gjort, eftersom jag genom att intervjua personer med ADD/ADHD kan ta fram kunskap om hur man kan undervisa andra personer med ADD/ADHD. Planering handlar om att ge informanterna samtycke till att delta i min studie, samt att informanterna förblir anonyma. Det har jag gjort. I intervjusituationen bör man tänka på vilka de personliga konsekvenserna blir för informanterna, till exempel stress eller förändringar i självuppfattningen. Det har jag gjort i och med att jag har valt en lugn miljö och att jag har försökt att ställa så öppna frågor som möjligt. I utskriften och analysen handlar det om att man ska vara lojal mot det som informanterna har sagt och inte förvränga det. Det har jag gjort i och med att jag har gett informanterna möjlighet att ta del av mitt utskrivna material innan jag har lämnat in uppsatsen. Verifiering handlar om att kunskapen man redovisar ska vara säkrad så långt som möjligt. Därför har jag försökt att inte ställa ledande frågor som kan göra att det blir ett vinklat resultat. I det sista steget, rapporteringen, handlar det om att informanterna ska förbli anonyma och att man ska utreda konsekvenserna för den grupp de tillhör, vilket jag tagit hänsyn till.

Databearbetning och analys

Jag gjorde en audiodokumentation av intervjuerna, och skrev sedan ner dem ord för ord. Jag hade även med stakningar, pauser, upprepningar och liknande. Därefter skrev jag rent intervjuerna med korrekt meningsbyggnad och gjorde även en sammanfattning där jag spaltade upp hur samtliga informanter hade svarat på respektive intervjufråga för att göra mitt material mer överblickbart. Kvale och Brinkmann (2009) beskriver olika sätt att analysera en text, med fokus på meningen, språket samt eklektiska och teoretiska intervjuanalyser. I min intervjuanalys valde jag att fokusera på meningen. Detta innebar att jag när jag hade skrivit rent intervjuerna sorterade informanternas utsagor efter hur de hade svarat på olika frågor. Jag gick igenom fråga för fråga och skrev ner innebörden av informanternas svar för att göra materialet mer överblickbart. Ibland var innebörden av flera informanternas svar väldigt lika, då grupperades de tillsammans. När informanternas svar var olika var det svårare för mig att kunna dra några slutsatser av mina intervjuer eftersom svaren pekade åt olika håll. Då fick jag göra en avvägning mellan att publicera båda svaren eller inget av dem i mitt resultatkapitel, beroende på hur viktiga jag tyckte att svaren var för mitt resultat.

Resultat

Kapitlet börjar med en kort presentation av informanterna. Därefter presenteras resultatet fördelat på hur informanterna har svarat på olika frågor. Underrubrikerna i kapitlet bygger på mina intervjufrågor som behandlade olika ämnen inom området ADD/ADHD och musikundervisning. I den första delen, *presentation*, gör jag en kort beskrivning av informanterna, deras livssituation och musikaliska resa. I andra delen, *att leva med ADD/ADHD*, beskriver jag hur det gick till när informanterna fick sina ADD/ADHD-diagnoser samt vilka typer av hjälpmedel och anpassning de behöver för att klara av sin vardag. I tredje delen, *koncentrationssvårigheter*, beskriver jag informanternas upplevelser av koncentrationssvårigheter, vilket beskrivs som ett av kärnsymptomen vid ADD/ADHD. I fjärde delen, *planering och organisering*, beskriver jag informanternas svårigheter med planering och organisering, ett annat kärnsymptom vid ADD/ADHD. Femte delen, *ensemble- och lärandesituationer*, beskriver hur eleverna upplever situationen vid undervisning och ensemblespel. Sjätte delen, *att hantera sina svårigheter*, handlar om hur eleverna hanterar de svårigheter som uppstår vid en undervisningssituation. Sjunde delen, *omgivningens bemötande*, beskriver hur informanterna upplever att de har blivit bemötta av lärare, anhöriga och andra bekanta. Åttonde delen, *egen erfarenhet av undervisning*, avhandlar informanternas egna erfarenheter av att undervisa. Nionde delen, *fördelar med ADHD*, beskriver fördelar som informanterna upplever med sin ADD/ADHD-diagnos. Slutligen kommer en sammanfattning där jag summerar resultatet av mina intervjuer. Rubrikerna står skrivna i kapitlet i samma ordning som ämnena avhandlades vid intervjutillfället.

Presentation

Informant 1 är 18 år och bor hemma hos sina föräldrar som arbetar som musklärare. Hon studerar på ett gymnasieprogram med inriktning speldesign och tar harplektioner på kulturskolan. Hon har haft samma harplärare sedan hon var liten. Hon fick diagnoserna ADD och Aspergers syndrom som barn, och hennes gymnasieklass är speciellt inriktad på personer med neuropsykiatriska funktionshinder.

Informant 2 är 53 år och arbetar som kompositör. Han har bland annat gjort musik till flera barnfilmer. Han är uppvuxen i en mindre universitetsstad där han började ta pianolektioner på kulturskolan som barn. Han tröttnade ganska snart, men i tonåren började han i stället att spela piano i olika band. När banden sedan upplöstes började han i stället att satsa på komposition och flyttade till en storstad där han studerade komposition på musikhögskola. Han fick diagnosen ADHD 2013, han säger att ADHD inte var något man pratade om när han var barn, men att diagnosen var en förklaring på olika problem som han hade haft tidigare i sitt liv.

Informant 3 är 28 år och spelar viola. Hon började spela fiol när hon var sju år och viola när hon var tolv år. Hon har studerat på ett estetiskt program på gymnasiet i en storstad och på två olika musikhögskolor. I dag jobbar hon med musik på deltid, men även med andra saker. Hon tycker att det är roligast att spela med amatörer, eftersom amatörer spelar bara för att de tycker om musik. Hon fick diagnoserna ADD och Aspergers syndrom som tonåring.

Informant 4 är 25 år och sjunger och spelar piano. Hon har hållit på med båda instrumenten sedan hon var barn, men från början var det piano som gällde i första hand. Hon studerade på ett estetiskt program i sin hemstad och därefter på en folkhögskola i en storstad. Under tiden som hon studerade på folkhögskolan fick hon diagnosen ADD. Efter studierna på folkhögskolan flyttade hon tillbaka till sin hemstad, där hon började jobba som ackompanjator

och sånglärare på sitt gamla gymnasium. Sedan ett halvår kombinerar hon även lärarjobbet med att pendla till en storstad några dagar i veckan, där hon studerar till sånglärare på en musikhögskola.

Att leva med ADD/ADHD

När det gäller diagnosen ADD/ADHD har alla fått den under 2000-talet. Informant 3 och 4 har fått den som unga vuxna, informant 1 i tidig skolålder och informant 2 i femtioårsåldern. När det gäller informant 2 var den utlösande faktorn till att han gjorde utredningen att han först trodde att hans son hade ADHD, men att han sedan kände igen sig själv i beskrivningen av ADHD. Han nämner även flera i sin släkt som har ADHD och har blivit diagnostiserade och andra som han tror har odiagnostiserad ADHD. Detta är i linje med vad tidigare forskning säger om ADHD och ärftlighet (Zheng Chang, 2013). Informant 1 och 3 har förutom ADD/ADHD även Aspergers syndrom, som också är en form av neuropsykiatriskt funktionshinder. Endast informant 3 och 4 medicinerar i dag mot sin ADD/ADHD, informant 1 medicinerar bara med antidepressiva, medan informant 1 inte tar några mediciner alls. Informant 1,3 och 4 säger att de fått biverkningar av olika ADHD-mediciner. Informant 2 säger att medicinen inte gjorde någon enorm skillnad, och att han gärna ville klara sig utan mediciner.

Informant 1, 2 och 3 säger att de brukar berätta för människor i sin omgivning om sin ADD/ADHD-diagnos. Informant 4 säger att hon nämner det om det behövs, till exempel om hon vill förklara för folk varför hon behöver hjälp eller inte klarar av vissa saker. Samtliga säger att de på något sätt fått hjälp med anpassning av sin nuvarande och/eller tidigare studie-/arbetsituation på grund av sin diagnos. Informant 1 går i en gymnasieklass som är speciellt inriktad på personer med neuropsykiatriska funktionshinder. Det innebär bland annat att deras lärare är speciellt utbildade för att kunna bemöta personer med neuropsykiatriska funktionshinder, samt att klasserna är mindre. Informant 2 får hjälp av andra med renskrivning av partitur till symfoniorkester, eftersom han själv inte klarar av att vara så noggrann. Informant 3 har ett boendestöd som kommer hem till henne och hjälper henne med praktiska saker. Vid intervjutillfället var hon inskriven på Arbetsförmedlingen, och då hade hon en syokonsulent som var speciellt inriktad på personer med neuropsykiatriska funktionshinder. Informant 4 fick sin ADHD-diagnos medan hon studerade på en folkhögskola i Stockholm. Under sitt sista år sökte hon musikerprogrammet på musikhögskola, men kom inte in. Då blev hon erbjuden att få studera på folkhögskolan ett år till, även om man normalt inte får göra det. När hon sedan flyttade tillbaka till sin gamla hemstad blev hon via Arbetsförmedlingen erbjuden ett praktikjobb som pianoackompanjatör på sitt gamla musikgymnasium, som nu har vuxit till ett jobb som sånglärare på 40 %. Parallellt med detta pendlar hon nu även till en storstad där hon studerar till sånglärare. Där har hon fått tillåtelse att filma lektioner för att lättare kunna komma ihåg vad som har sagts.

Koncentrationssvårigheter

Alla informanter säger att de har svårigheter att hålla koncentrationen uppe vid långa övningspass. Informant 3 säger att hon har svårigheter med koordination mellan höger och vänster hand, till exempel tycker hon att det är svårt att spela piano. Ingen av informanterna har fått höra av sina instrumentallärare att de har ett yvigt kroppsspråk, däremot nämner informant 4 att hon tyckte att det var jobbigt att hon inte fick röra på sig när hon höll på med klassisk sång, ett skäl till att hon nu har inriktat sig mer på afrosång. Därmed kan jag dra slutsatsen att koncentrationssvårigheter förenar de flesta personer med ADD/ADHD, vilket kan vara ett hinder vid musicerande. American Psychiatrist Association (APA) beskriver

koncentrationssvårigheter som ett av kärnsymptomen vid ADD/ADHD (www.psychiatry.org). Kroppsliga koordinationsvårigheter, som också är ett hinder för att utveckla en god instrumentalt teknik, är något som kan besvära vissa personer med ADD/ADHD, men kanske inte nödvändigtvis alla. Det skulle också kunna vara att de har haft motoriska svårigheter i sitt spel tidigare, som de nu har jobbat bort.

Planering och organisering

Samtliga informanter säger att de har svårigheter att få med sig rätt saker till möten, övningar, lektioner eller konserter, och de som är utövande instrumentalister och har det som sin sysselsättning/ sitt stora intresse upplever även att de har svårt att organisera sin övningstid. Detta är helt i linje med vad forskare säger om att många personer med ADD/ADHD har svårigheter med planering och organisering (Socialstyrelsen, 2014). När det gäller att komma i tid menar informant 3 att hon kommer i tid, men i sista sekund, informant 1 att hon kan komma i tid om hon är tillräckligt motiverad, och informant 2 påstår att han brukar komma i löjligt god tid eftersom han är livrädd för att komma för sent. Alla informanter säger att de har svårigheter att hålla ordning på saker. Informant 2 brukar använda kalendern på telefonen för att komma ihåg olika saker. Informant 4 brukar scanna alla papper till en bärbar dator, så att hon slipper hålla ordning på lösa papper.

Ensemble- och lärandesituationer

När det gäller kommunikation, berättar informant 3 att hon tycker att det är jobbigt att hon måste titta sina medmusikanter i ögonen vid ensemblespel, men att hon tycker att det är lättare om hon får äta och vila innan. Informant 1 säger att hon inte brukar spela tillsammans med andra och inte heller på konserter, att hon testade att vara med i en orkester på kulturskolan, men att hon tyckte att det var jättejobbigt för att det kändes som om alla kunde höra henne när hon spelade fel. De flesta informanterna tycker att det kan vara svårt att komma ihåg vad läraren har sagt på lektionen, därför brukar de alltid anteckna. De flesta tycker även att det är svårt att hålla koncentrationen uppe när instrumentalläraren går igenom ett nytt moment. Samtliga tycker att det kan vara svårt att koncentrera sig i en stökig ljudmiljö, antingen alltid eller i vissa fall. Informant 3 säger dock att enskilda ljud, till exempel datorsurrande eller en klocka som tickar, kan vara mer irriterande än att sitta och jobba i ett stökigt klassrum. Att ha svårigheter med att sortera intryck är typiskt för ADD/ADHD (Socialstyrelsen, 2014), och kan naturligtvis vara ett problem om man är musiker och måste koncentrera sig när man har ljud och människor omkring sig.

Att hantera sina svårigheter

Samtliga informanter säger att de har svårigheter att ta till sig kritik eller motgångar. Informant 4 beskriver att hon kan ta kritik om det sägs på ett konstruktivt sätt. Samtliga svarar även ja på frågan om de har en tendens att undvika övningsmoment som är jobbiga, tråkiga eller svåra, trots att de vet att de borde öva mer på dem för att utveckla sitt spel. Informant 1, 3 och 4 har pratat med sin instrumentallärare om sin diagnos, informant 2 har inte det eftersom han fick sin diagnos långt efter att han slutade studera på kulturskola och på musikhögskola, och inte längre har kontakt med sina gamla lärare. Dock säger han att han slutade med pianolektioner på kulturskolan för att han tröttnade på att han bara fick spela boken från pärm till pärm och att allt skulle spelas precis som det stod i noterna. I dag, en lång historia senare, försörjer han sig som frilansande kompositör. I det yrket har han hela tiden möjlighet att tänka "outside of the box" och improvisera med tonmaterial. Att komponera kräver visserligen att han behärskar det kompositionstekniska hantverket, men utan sin

kreativitet skulle han inte kunna få idéer till alla sina kompositioner. Han beskriver det som att komponera musik är egentligen det enda yrke som han är riktigt bra på, att om han inte hade hållit på med det, vet han inte vad han skulle ha gjort i stället.

Informant 1 och 4 säger att de har fått ett positivt bemötande när de har berättat för sin instrumentallärare om sitt funktionshinder. Informant 3 upplever att hennes bästa lärare har varit förstående, medan de andra inte har varit lika förstående. När det gäller hennes bästa lärare beskriver hon det som att det för dem inte existerade några diagnoser, men att de ändå sa det på ett positivt sätt. De menade att hon inte skulle skylla på sin diagnos, utan i stället försöka hitta sitt eget sätt att ta itu med olika utmaningar. Här finns både exempel på lärare som "viftat bort" diagnosen som en dålig ursäkt, och lärare som gett upp hoppet om eleven på grund av diagnosen.

På frågan om vad de har för strategier för att tackla sina svårigheter, nämner informant 3 sådana saker som att belöna sig själv när man har gjort något bra, yoga, eller att stänga av mobilen när man övar. Hon har även en app på mobiltelefonen där hon odlar ett träd, men det fungerar bara om hon lyckas att inte röra mobiltelefonen under tiden hon övar. Hon brukar också sätta mobilen i flygläge, så att inga meddelanden eller aviseringar kan störa henne under tiden hon övar. Informant 2 säger att han skriver i sin almanacka och använder olika pennor i olika färger för olika saker. Informant 4 brukar scanna alla papper till en bärbar dator, så att hon slipper ha med sig lösa papper. Informant 1 säger att hon inte alltid orkar kämpa med musiken, och att för henne är musiken mest en kul grej.

Omgivningens bemötande

På frågan om informanterna känner sig missförstådda av sin omgivning på grund av sina svårigheter säger flera av dem att det beror mycket på vilken omgivning de är i. Informant 1 nämner att en bekant till henne, som själv inte har någon funktionsnedsättning och som enligt henne har "högsta betyg i alla ämnen", tycker att hon "skyller sig ifrån sig" när hon säger att hon inte kan göra vissa saker på grund av ADD/ADHD. Informant 3 säger att när hon berättar om sin diagnos brukar reaktionen bli att personen som hon pratar med förstod att det var något annorlunda med henne, men att "han/hon inte förstod att det var ADD eller Asperger" (hon har även Aspergers syndrom). Informant 4 säger att hon har svårt att uttrycka sig i ord och att hon kan bli trött av intryck och ljud, och att det ofta kan misstolkas som ointresse eller dryghet. Informant 2 säger att han är lyckligt lottad som umgås i kretsar där det är "helt OK" att ha ADHD, men att han tror att det skulle vara värre om han jobbade på till exempel ett försäkringsbolag eller en bank.

När det gäller hur informanterna har blivit bemötta av sina instrumentallärare och hur de hade velat att undervisningen skulle gå till, är det tydligt att det är viktigt för personer med ADD/ADHD att få ett bra personligt bemötande och att de blir sedda som personer, inte som sin diagnos. Informant 3 nämner att det har varit viktigt för henne att hennes lärare har tagit sig tid med henne, och att de inte har gett upp när det är något moment som hon inte har klarat av. Informant 4 säger att det har varit viktigt för henne att få bli accepterad och inte behöva känna någon press på sig att hon inte duger. Hon säger också att det är viktigt för henne att hon får tydliga instruktioner så att hon vet vad som förväntas av henne, samt att hon även får möjlighet att ta paus. Informant 2 säger att de lärare som han tyckte bäst om är de som tyckte om honom, och som tyckte att han hade någonting som de var intresserade av och ville förädla.

På frågan om vilka sinnesintryck de använder för att öva in ny teknik, verkar det som om de flesta tycker att den fysiska känslan i kroppen är viktigast, följt av hörseln och synen. Detta är

intressant ur en instrumentalpedagogisk synvinkel, eftersom jag upplever att många instrumentalpedagoger använder sig främst av metodiken att visa, så att eleven sedan får härma. De flesta av mina informanter upplever att de ofta måste fråga sin instrumentallärare om saker som andra uppfattar som självklara. Det kan både vara underförstådd kunskap, det vill säga kunskap som man inte går igenom, men som folk förväntas känna till. Men det kan också handla om att någon har sagt något, men att man har glömt det efter fem minuter, för att man inte var fokuserad när man lyssnade.

Flera av mina informanter tar i sina intervjuer upp saker som kan tolkas som en konflikt mellan inrutade övningsrutiner och mer lustbetonat lärande, till exempel att de inte trivdes på musikhögskolan för att det fanns en jargong där som de inte kunde relatera till. Informant 3 tog upp att hon till en början blev tvingad av sin mamma att öva och att hon därför fortfarande har mentala "issues" med övningen. Nu föredrar hon att spela med amatörmusiker, för hon tycker att stämningen är trevligare bland amatörmusiker än bland proffsmusiker. Hon tycker att det bästa med att spela med amatörmusiker är att de spelar för att de älskar musik och inte bara gör det som ett jobb. Informant 2 säger att han tröttnade på pianoundervisningen när han bara fick spela boken från pärm till pärm, men att han tog upp pianospelet senare när han började spela i olika band och fick göra lite mer som han själv ville. Informant 4 säger att hon redan som sexåring ville bli konsertpianist när hon blev stor, en vision som sedan krockade med en tuff verklighet.

Egen erfarenhet av undervisning

Samtliga informanter har erfarenhet av att undervisa i någon form och informant 2, 3 och 4 har erfarenhet av instrumentalundervisning. Informant 4 vet att hon har flera elever som har diagnosticerad ADD/ADHD. Informant 2 säger att han brukar känna igen personer som har ADHD, eftersom "de är ju som jag". På frågan om de brukar undervisa elever med ADD/ADHD på något speciellt sätt svarar informant 3 och 4 att de brukar försöka se till individen, oavsett om de har en diagnos eller inte. En tredje svarar att han brukar undervisa på sitt sätt oavsett vem det handlar om. När det gäller tips till lärare som har elever med ADD/ADHD nämner informanterna sådana saker som att ge tydlig information och kontrollera att eleven har uppfattat informationen, samt att inte ställa för hårda krav.

Fördelar med ADHD

Samtliga informanter säger att deras ADD/ADHD-diagnos även ger dem en del fördelar. Till exempel upplever alla informanterna sig själva som kreativa personer, samt att de har en förmåga att kunna hyperfokusera på en sak i taget, och även att de har en förmåga att kunna leva sig in i musiken som de själva spelar. Av informanternas berättelser framgår det tydligt att de alla har ett starkt intresse för musiken, vilket har bidragit till att de alla har tagit sig så långt musikaliskt som de har gjort. På frågan om deras musicerande är viktigt för deras självförtroende och självkänsla svarar informant 4 ja. På följdfrågan om hon tycker att det kan vara problematiskt svarar hon att det kan bli ett problem att hon är så beroende av det. De andra informanterna svarar att de visserligen kan känna sig stolta om de får beröm eller har presterat någonting bra inom musiken, men de känner att de i första hand håller på med musik för sin egen skull och inte för att imponera på andra.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis visar resultatet av studien att det fanns likheter och skillnader mellan alla informanterna, det kan alltså finnas vissa saker som förenar människor med samma diagnos, men en person är betydligt mer än sin diagnos.

Gemensamt för alla informanterna var att de alla såg sig som kreativa personer och att de såg konstnärlig verksamhet som en viktig del av deras liv. För tre av respondenterna handlade det om musik, för en av dem var det i första hand konst, medan hon såg musiken som en hobby. Samtliga intervjuade hade gått på kulturskolan som barn, och den yngsta av dem gjorde det fortfarande som 18-åring vid intervjutillfället. Av de som såg musiken som sitt stora intresse eller sysselsättning hade samtliga studerat eller studerade på en musikhögskola vid intervjutillfället. De hade dessutom alla någon gång flyttat från den plats där de var uppvuxna för att studera på en högre musikutbildning. Detta kan man se som att de var beredda att göra stora uppoffringar för att ägna sig åt sitt stora intresse. Att ha starka intressen och att vara kreativ är något som kännetecknar många personer med ADD/ADHD.

Tre av fyra informanter hade bytt huvudinstrument någon gång under sitt liv, en av dessa hade bytt från violin till viola som är två ganska likartade instrument, medan två av dem hade bytt mellan instrument från två skilda instrumentgrupper. En sak som tycks skilja personer med ADHD från personer med ADD, är att personer med ADHD tenderar att ha ett högre tempo i sitt liv, medan personer med ADD oftare tenderar att fokusera på en sak. Detta mönster bekräftades här, då den enda personen som inte hade bytt huvudinstrument hade formen ADD, och en av två personer som hade bytt huvudinstrument från en instrumentgrupp till en annan, hade formen ADHD. Dessutom hade den enda informanten som under en längre period hade haft uppehåll från musicerande formen ADHD. Trots detta är han idag en av två som idag livnär sig enbart på sitt musicerande. Kanske kan man dra slutsatsen att personer med ADHD tenderar att ha mer tvära kast i sitt liv, medan personer med ADD kanske tenderar att ta både färre chanser och färre risker i sina liv? Jag bedömer dock att mitt underlag är alldeles för litet för att jag kunna dra någon sådan slutsats, samt att en personlighet omfattar mycket mer än bara en diagnos.

Diskussion

Med utgångspunkt i undersökningens resultat ska jag härmed försöka komma fram till ett svar på de forskningsfrågor som jag formulerade i mitt inledningskapitel. Jag tar bland annat upp hur informanterna har blivit bemötta, vilka svårigheter som finns med ADD/ADHD och hur man bemöter dem, vilka fördelar som finns med ADD/ADHD, samt hur informanternas musikaliska situation har sett och ser ut, sett utifrån olika pedagogiska perspektiv.

Elever med ADD/ADHD - bemötande

När det gäller hur informanterna har blivit bemötta när de har berättat för anhöriga eller instrumentallärare, skiljer det sig mycket beroende på vem de har pratat med. Baserat på resultatet av mina intervjuer finns det en del människor som de har träffat, både instrumentallärare och folk i allmänhet, som inte visar förståelse för att ADD/ADHD är ett funktionshinder som kan innebära stora svårigheter i en persons vardag. I mina intervjuer uppfattade jag mina informanter som intelligenta, kreativa och musikaliska, därför är det lätt hänt att omgivningen inte förstår att de har svårigheter med till exempel att hålla ordning på sina saker, när han/hon brukar ha lätt för sig med andra saker. En av informanterna berättade att en av hennes bekanta tyckte att ADD/ADHD är en dålig ursäkt till att misslyckas med vissa saker. Visserligen kan man inte ursäkta vad som helst med ADD/ADHD, men jag anser att omgivningen borde ha förståelse för att en person med ADD/ADHD har vissa svårigheter. Baserat på mina intervjuer verkar det som om de flesta människor som de har träffat har hört talas om begreppet ADHD och kanske har en vag bild om vad det handlar om, men inte någon speciellt djup kunskap. När informanterna berättar om hur de har blivit bemötta av instrumentallärare som de har haft, finns det flera exempel på bristande kunskap om hur man ska bemöta personer med ADD/ADHD. Eftersom många lärare möter elever med ADD/ADHD i sin vardag anser jag att det är viktigt att de får kunskap om hur de ska bemöta dessa elever på rätt sätt. Ett positivt undantag är informant 1, som hade en lärare som hade specialutbildat sig för att kunna undervisa personer med neuropsykiatriska funktionshinder.

Det hade varit intressant att jämföra om kunskapen om ADD/ADHD skiljer sig mellan instrumentallärare och klasslärare i musik, och även mellan lärare på kulturskolor och högre musikutbildning. De exempel där informanten säger att han/hon har blivit bemött på ett oförstående sätt av sin lärare när han/hon har berättat om sin diagnos är samtliga från högre musikutbildning. Här förekommer både ett exempel där man har viftat bort diagnosen som en dålig ursäkt, och ett annat där man har gett upp hoppet om eleven på grund av diagnosen. Att ge upp hoppet om eleven är enligt min uppfattning ännu värre för elevens självkänsla än att inte alls anpassa sig efter elevens diagnos, för även om eleven har svårigheter ska man inte glömma bort att han/hon även är duktig på andra saker och att han/hon förmodligen gärna vill försöka bli bättre på de saker han/hon har svårt med om han/hon blir uppmuntrad till det.

För- och nackdelar med mästarlära

Traditionell musikalisk mästarlära, där en lärling lär sig av sin mästare, har av tradition en stark roll inom musikundervisningen (Kvale & Nielsen, 2000). Nackdelen med mästarlära är dock att det finns en risk att undervisningen blir alltför inriktad på att man ska härma sin lärare eller bara spela exakt som det står i noterna. Flera av mina informanter vittnar om exempel på lärare som bara har följt boken från pärm till pärm, eller andra elever som de har upplevt bara låter som sin lärare. Jag anser att det är viktigt att betona att instrumentalspel

naturligtvis är ett hantverk, men i första hand är musik ändå en konstform som kräver ett kreativt uttryck.

En nackdel med modellen mästare och lärling är att den kan ha en konserverande effekt som gör att varken lärare eller elever tar till sig ny kunskap eller utvecklar sitt kritiska tänkande. En mästare tenderar kanske att undervisa som han/hon själv har lärt sig, men det är inte säkert att alla lär sig på samma sätt. Det finns också en risk att man inte tar till sig nya forskningsrön, till exempel kunskapen om ADD/ADHD som har ökat kraftigt under 2000-talet. Ett problem är också att de flesta av instrumentallärarna som undervisar på kulturskolorna idag har gått sin lärarutbildning innan år 2000, och då var kunskapen om ADD/ADHD väldigt liten i samhället. Inte heller idag upplever jag att jag har fått speciellt mycket kunskap om ADD/ADHD under min lärarutbildning. Detta får konsekvensen att man får svårt att uppnå ett av Kulturskoleutredningens mål, nämligen att "barn och unga ges likvärdig möjlighet att delta i kulturskolans verksamhet" (Kulturskoleutredningen, 2016).

Här är det tydligt att det är viktigt att se personer som individer och inte som sin diagnos. När informanterna beskriver hur de har upplevt sina bästa lärare och hur de själva vill bli undervisade, framstår det som om alla tycker att det är viktigt att ha en bra personlig relation till sin lärare, att man kan prata med varandra på lektionen, och att det är viktigt att lärarens kritik är konstruktiv. Som tidigare nämnts berättade en av informanterna att han slutade med pianolektioner på kulturskolan för att han bara fick spela boken från pärm till pärm. Felet som hans pianolärare gjorde, vilket jag uppfattar att många lärare gör, var att de trodde att alla barn lärde sig på samma sätt eller att de kunde ha samma metodik för alla elever. Inom mästarlära anses det traditionellt viktigt att man ska härma sin lärare och inte ifrågasätta dennes idéer (Kvale & Nielsen, 2000), kanske skulle det vara bättre om man lade större tonvikt vid att eleverna själva fick prova sig fram?

När informanterna nämner positiva egenskaper hos lärare de har mött, säger de sådana saker som att de har sett hans/hennes potential, att de har gått i genom saker lugnt och metodiskt och att de har fått tydliga instruktioner på vad de ska göra och vad som förväntas av dem. Informant 2 nämner en lärare som han beskriver som "inte så fyrkantig". Att ibland ta pauser och kontrollera att eleven har uppfattat informationen är något som beskrivs som viktigt, eftersom informanterna beskriver att personer med ADD/ADHD lätt kan förlora fokus. En annan, mer informell typ av mästarlära, kan vara att delta i olika band och vara ute och spela i det allmänna musiklivet. Detta tycks ha spelat en viktig roll för informant 2. Detta kan man se som en typ av mästarlära eftersom musiker som är nya i musiklivet lär sig av andra mer erfarna. Inom denna typ av mästarlära är hierarkierna mer informella och inte lika tydliga.

Lärande genom olika situationer

I resultatet av undersökningen kan jag hitta flera olika typer av situationsbaserat lärande som det beskrivs av Saar (1999). Exempel på att de musikaliska redskapen förändras kan vara att man byter huvudinstrument, vilket tre av fyra informanter har gjort någon gång under sitt liv. Något som verkar ha haft en stor betydelse för många av mina informanter verkar vara att göra en variation av roller. Informant 3 och 4 har, efter att de fick sin diagnos, gjort ett skifte från att sträva efter att bli musiker på heltid, till att satsa på att undervisa eller ha musiken som en deltidssysselsättning. Informant 2 har skiftat från att vara utövande musiker till att komponera. Alla dessa livsval tycks ha varit viktiga och positiva för informanterna. Informanterna beskriver i intervjuerna sina erfarenheter av olika musikaliska roller i olika typer av musikaliska miljöer, till exempel att vara elev på musikskola, estetiskt program på gymnasiet, folkhögskola eller musikhögskola, att vara medlem i olika band, att vara

frilansmusiker som utövande musiker eller kompositör, eller att undervisa elever privat eller i grupp. Detta kan man se som en typ av situationsbaserat lärande genom deltagande i olika former av gemenskaper. Den musikaliska praktiken skiljer sig mycket åt beroende på om man är student, frilansmusiker eller lärare samt i vilket sammanhang man är verksam, och mina informanter har kunnat lära sig olika saker genom att vara verksamma i olika situationer. Ett gemensamt drag hos mina informanter är att de har stött på många svårigheter på grund av sin ADHD-diagnos, och på grund av detta fått erfarenheter som de har lärt sig mycket av.

Kreativitet kontra övningsrutiner

I resultatet av intervjuerna tar mina informanter upp saker som kan tolkas som en konflikt mellan inrutade övningsrutiner och mer lustbetonat lärande. Till exempel nämner informant 2 och 3 att de inte trivdes på musikhögskolan för att det fanns en jargong där som de inte kunde relatera till. Informant 3 berättar att hon blev tvingad av sin mamma att öva, och att hon nu föredrar att spela med amatörmusiker framför yrkesmusiker, för att amatörmusiker spelar bara för att de tycker det är roligt. Informant 2 säger att han tröttnade på monotona pianolektioner, men att han sedan tog upp pianospelet igen när han fick spela i olika band.

Alla dessa vittnesmål tyder på att den egna kreativiteten är viktig för personer med ADD/ADHD, och att de har en tendens att inte trivas i inrutade institutioner där deras personliga musikaliska uttryckssätt inte kommer till sin rätt. Dock är det värt att nämna att det finns en stor grupp vuxna personer med odiagnosticerad ADD/ADHD. Jag känner inte till något sådant fall, men jag tror att det är fullt möjligt att det skulle kunna finnas personer som är yrkesverksamma inom till exempel en symfoniorkester, som är ett sammanhang som kräver stor anpassning till gruppen, men som ändå har klarat det bra trots diagnosticerad eller odiagnosticerad ADD/ADHD.

Vygotskij beskriver i sin bok *Fantasi och kreativitet i barndomen* (1930/1995) fantasins och kreativitetens viktiga roll för barns och ungdomars utveckling, och baserat på mina intervjuer verkar det som om kreativiteten fyller en väldigt viktig roll även i dessa vuxna människors liv. Samtliga informanter har valt att ägna sig åt kreativa yrken och ser detta som en viktig del av deras liv. Vygotskij betonar även språkets viktiga betydelse för människans utveckling. Flera av informanterna upplever att de har blivit missförstådda av sin omgivning, de behärskar svenska språket, men de upplever att deras sätt att uttrycka sig skiljer sig från normen i samhället. Kanske kan då musiken vara ett språk där de på ett bättre sätt kan uttrycka sig.

Svårigheter och lösningar

Resultatet visar att informanterna uttrycker att de har svårigheter att koncentrera sig, speciellt i en stökig ljudmiljö. När man ägnar sig åt musik och spelar tillsammans med andra är det vanligt att man vistas i miljöer med mycket ljud runt omkring sig, till exempel stora konsertsalar med mycket folk. Väljer man i ett sådant läge att sätta sig för sig själv kan man uppfattas som asocial, fast det i själva verket handlar om att man behöver ha återhämtning. Därför tror jag att det vore det bra om man utformade miljöer i till exempel musikskolor, musikhögskolor, konserthus och även vanliga skolor så att det fanns möjlighet till mindre uppehållsrum där folk skulle kunna sitta ner och umgås i mindre grupper. De flesta allmänna lokaler är anpassade till personer med fysiska funktionshinder, detta skulle kunna vara ett sätt att anpassa dem till personer med neuropsykiatriska funktionshinder. Detta skulle vara i linje med ett specialpedagogiskt perspektiv där man försöker att ge alla personer likvärdiga förutsättningar att lära sig (Forsberg, 2014). Att ha tillgång till fysisk aktivitet, till exempel att ta en promenad på matrasten, skulle också vara bra för personer med ADD/ADHD.

Alla informanter säger även att de har svårigheter med exekutiva funktioner, till exempel att planera sin övningstid och att ha med sig rätt saker till lektioner, övningar och konserter. Att komma i tid klarar de flesta informanterna av om det är något viktigt. Men det skulle också kunna handla om att de egentligen har svårt för att passa tider, men att de anstränger sig för att komma i tid, för att de är "livrädda" för att komma för sent.

Att ha fokus när läraren går igenom ett moment är svårt för några av mina informanter och några av dem säger att de brukar anteckna för säkerhets skull. Viktigt att tänka på för lärarens del kan vara att inte prata för länge, utan att läraren tar pauser i sin genomgång och kanske aktiverar eleven med praktiska övningar. Några av informanterna säger att de har svårt med ögonkontakt, speciellt om de till exempel inte har ätit innan. Återhämtning kan också vara svårt för en del, informant 3 säger att hon gärna kör slut på sig själv och lätt blir utbränd. Kommunikation kan också vara svårt för en del. Informant 3, som även har Aspergers syndrom, nämner ett exempel då hon tolkade information från Arbetsförmedlingen bokstavligt, vilket gjorde att hon fyllde i sin aktivitetsrapport fel.

Informant 4 nämner ett exempel på motoriska svårigheter, nämligen att hon hade svårt för att sjunga klassiskt, eftersom hon inte fick röra på sig när hon sjöng. Informant 3 säger att hon har svårt för att spela piano, eftersom hon inte får ihop händerna, men att det är lättare när hon spelar viola, för det har hon övat mycket på. Alla informanterna säger att de kan ha svårt att koncentrera sig vid långa övningspass.

Diagnosticerad och odagnosticerad ADD/ADHD

Samtliga informanter har fått sin ADD/ADHD-diagnos under 2000-talet. Informant 2 fick sin diagnos när han var i femtioårsåldern, han har alltså levt större delen av sitt liv utan att vara medveten om sin ADHD-diagnos. Innan år 2000 var ADHD ett relativt okänt begrepp. Det fanns visserligen andra diagnoser, som DAMP, som beskrev liknande symptom som ADHD, men diagnosticering var inte alls lika vanlig som den ADHD-diagnosticering vi ser idag. ADHD är visserligen ett funktionshinder, men det är inte som ett fysiskt funktionshinder att antingen har man det eller inte, utan olika personer kan ha mer eller mindre drag av ADHD. Med andra ord kan det alltså vara fullt möjligt att leva ett liv med en ADHD-diagnos, om man lyckas välja en tillvaro som fungerar bra för en själv. Att låta en person med ett annars fullt fungerande liv genomgå en ADHD-utredning, anser jag därför är onödigt om personen inte själv vill detta. Alla informanter säger sig idag vara hjälpta av att ha fått sina diagnoser på papper, för att de på så sätt har blivit mer medvetna om sina svårigheter. Om informant 2 hade fått göra en utredning tidigare i sitt liv hade han kanske fått reda på detta tidigare. Å andra sidan har han trots odagnosticerad ADHD kunnat försörja sig som kompositör, vilket inte är alldeles lätt, och en ADHD-diagnos hade eventuellt kunnat få honom att tänka att han hade ett handikapp och fått honom att inte våga utmana sig själv. Dock ska man tillägga att dagens samhälle, med Internet, mobiltelefoner och sociala medier, har inneburit fler distraktioner och fler krav på att ständigt vara tillgänglig, än det samhälle som informant 2 växte upp i. Inom specialpedagogik pratar man om att alla människor ska ges *likvärdiga* förutsättningar, vilket inte nödvändigtvis behöver betyda detsamma som *samma* förutsättningar. Eftersom en person med en ADHD-diagnos till exempel har svårigheter att strukturera upp sitt arbete, kan denne behöva mer hjälp med det än en person utan ADHD-diagnos (Forsberg, 2014).

Fördelar med ADHD

Alla informanterna säger att de skulle beskriva sig själva som kreativa personer. Kreativitet är någonting centralt när man ägnar sig åt musik. Dock har jag i mina intervjuer hittat flera

exempel på att informanternas lärare har gjort saker som har hämmat elevernas kreativitet. Ett exempel är informant 2 som när han var pianoelev fick spela boken från pärm till pärm, och allt skulle vara precis som det stod i noterna. Ett annat exempel är informant 4 som inte fick röra på sig när hon sjöng klassisk sång. Det är ett problem att elevernas kreativitet inte kommer till sin rätt, på grund av att de har svårigheter med andra saker.

Samtidigt tror jag att informanternas ADD/ADHD kan ha varit en fördel för dem i vissa fall. En positiv egenskap som alla informanter säger att de besitter, är att de har en förmåga att hyperfokusera på en sak i taget. Informant 3 säger att hon ibland när hon spelar, har en förmåga att vara så fokuserad på det hon gör att hon glömmer bort allt annat omkring henne, hon glömmer till och med bort att äta. Informant 2 säger att han inför en deadline kan sätta sig och komponera sexton timmar på ett dygn.

Att kunna vara så pass fokuserad på sitt musicerande kan naturligtvis vara en tillgång, nackdelen är dock att man inte orkar jobba hårt under speciellt långa perioder. Som lärare ska man därför vara beredd på att en elev med ADD/ADHD ibland kan ha lätt att fokusera, men inte alltid. Om alla förutsättningar stämmer kan eleven kanske prestera bättre än de flesta, men om det är någonting som inte stämmer kan elevens prestation störas av det. Det kan också vara så att en elev med ADD/ADHD måste kompensera för sina svårigheter genom att jobba hårdare än andra, och om detta inte fungerar finns det risk att eleven ger upp. För att undvika detta bör läraren ha tydliga och rimliga mål för elevens utveckling samt ge eleven rätt verktyg för att nå målen.

Forsberg (2014) beskriver hur man som pedagog kan gå från problemfokus till lösningsfokus. Utifrån resultatet av mina intervjuer framgår det att alla mina informanter har svårt att hantera motgångar och kritik, och att de även ibland känner sig missförstådda av sin omgivning. Flera av dem nämner även att de har erfarenhet av depression och utbrändhet. Av detta drar jag slutsatsen att många personer med ADD/ADHD på grund av sitt funktionshinder löper ökad risk att hamna i konfliktfyllda eller svåra situationer, och att de tenderar att skuldbelägga sig själva för detta, vilket i längden kan leda till psykisk ohälsa. Därför tror jag precis som Forsberg att det är viktigt att man som pedagog har lösningsfokus i stället för problemfokus när man jobbar med dessa elever, men även andra elever, eftersom jag tror att alla elever lär sig bättre om man försöker fokusera på det positiva. Forsberg beskriver också ett relationellt perspektiv kontra ett kategoriskt perspektiv. Flera informanter betonar också att relationen till läraren har varit viktig för dem.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga att personer med ADD/ADHD precis som andra kan bli duktiga och engagerade musiker, men att de har svårigheter med vissa saker och att de behöver en förstående omgivning och en engagerad instrumentallärare som ser dem som individer för att kunna utvecklas. Det ska också tilläggas att en ADD/ADHD-diagnos inte är någonting som syns på utsidan. Många vuxna personer har odiagnosticerad ADD/ADHD, och även om en person har ADD/ADHD är det inte nödvändigtvis så att han/hon berättar det för alla personer som han/hon träffar. Att ha ADD/ADHD är inte heller som ett fysiskt handikapp, att antingen har man det eller inte, utan utöver de personer som uppfyller kriterierna för ADD/ADHD finns det också personer som har drag av ADD/ADHD, men inte uppfyller kriterierna för diagnosen. Dessutom är ADD/ADHD bara en liten del av en personlighet, så personer kan vara väldigt olika även om de har samma diagnos. Många av de saker som en lärare kan göra för att hjälpa en person med ADD/ADHD, till exempel att ge konstruktiv kritik, ge tydliga instruktioner, att ta pauser, att gå igenom saker och ting

metodiskt och att se eleven som individ, tror jag även är till stor hjälp om man undervisar elever som inte har någon diagnos.

Metoddiskussion

I efterhand tycker jag att metoden att göra en kvalitativ forskningsintervju var rätt metod för att genomföra min forskningsstudie. Genom att göra längre intervjuer där informanterna fick tillfälle att berätta om sina musikaliska erfarenheter och utveckling, och om hur deras liv såg ut i övrigt, var det möjligt för mig att kunna se att informanternas ADD/ADHD-diagnos samt deras personlighet var något som präglade inte bara deras musicerande, utan även deras vardag och vilka val de hade gjort i livet. Att jag valde att intervjua just vuxna som själva är medvetna om sitt funktionshinder tycker jag också i efterhand var rätt val, eftersom det sannolikt är personer med ADD/ADHD som själva vet mest om sitt funktionshinder. Jag uppfattar att det finns en tendens att man i samhället "omyndigförklarar" personer som har olika typer av funktionshinder och låter andra personer förklara vad som är bäst för dem. Genom att ge personer med ADD/ADHD en röst att säga vad de tycker är bäst för dem, ville jag motverka detta. Nackdelen med en kvalitativ intervju är dock att mitt underlag är väldigt litet, om jag hade gjort en mer omfattande undersökning hade jag fått ett större underlag. Jag uppfattade att det var svårt att hitta personer med ADD/ADHD-diagnos som sysslar med musik som sin huvudsakliga sysselsättning. Därför är jag nöjd med att tre av fyra av de informanter jag hittade jobbar med musik. Däremot tyckte jag att det var opassande att den enda manliga informanten hade ADHD, medan alla de kvinnliga informanterna hade ADD. Detta eftersom jag har uppfattat folks fördomar om ADD/ADHD som att den stereotypa ADHD-personen är en stökig kille med dålig impuls kontroll, och att den stereotypa ADD-personen är en tjej som sitter och dagdrömmer. I själva verket finns båda diagnoserna hos båda könen. Om jag hade haft med någon kvinnlig informant med ADHD och/eller någon informant med ADD hade jag kunnat ifrågasätta folks fördomar, nu blev det snarare tvärtom så att jag bekräftade dem med mitt val av informanter.

Undersökningens betydelse

Genom mina intervjuer fick jag en inblick i vilka erfarenheter personer med ADD/ADHD har av instrumentalundervisning. Det finns väldigt lite forskning om detta område, trots att väldigt många instrumentallärare möter dessa elever i sin dagliga praktik. Därför ser jag min undersökning som ett viktigt bidrag till kunskapen om ADD/ADHD. Den huvudsakliga slutsatsen jag drog av min undersökning var att det är väsentligt att man som lärare bör individanpassa sin undervisning och se eleven som individ, inte som sin diagnos, och att detta gäller även för personer som inte har någon diagnos. Jag kom även fram till att en bra personlig relation till läraren är viktig för personer med ADD/ADHD, kanske ännu viktigare än för personer utan ADD/ADHD-diagnos. Slutligen kom jag fram till att ADD/ADHD även kan ge fördelar, som en förmåga att kunna hyperfokusera, och att personer med ADD/ADHD kan bli duktiga inom musik om de får rätt förutsättningar.

Vidare forskning

Jag valde i min undersökning att fokusera på personer med ADD/ADHD och deras erfarenheter av instrumentalundervisning som elever. Därmed inte sagt att det också vore intressant att intervjua instrumentalledagoger med inriktning på ADD/ADHD för att undersöka vad de har för syn på saken eller att observera instrumentallektioner med elever som har ADD/ADHD. Detta vore ett intressant ämne för vidare forskning. Baserat på mina intervjuer uppfattar jag dock att kunskapen om ADD/ADHD är bristfällig bland många

instrumentallärare. Att intervjua klasslärare i musik om deras erfarenheter av barn och ungdomar vore också intressant. Som instrumentalpedagog undervisar de flesta främst enskilt och i mindre grupper, därför har jag i min undersökning främst fokuserat på hur personer med ADD/ADHD fungerar tillsammans med sin instrumentallärare. En undersökning med fokus på klassundervisning i musik skulle på ett bättre sätt kunna belysa hur barn och ungdomar med ADD/ADHD fungerar i grupp, vilket också skulle ha ett viktigt pedagogiskt värde.

Referenser

- American Psychiatry Association (2018). *Help with ADHD*. Hämtad 2018-10-31 från <https://www.psychiatry.org/patients-families/adhd>
- Chang, Z. (2013). *The origins and consequences of attention deficit hyperactivity disorder*. Diss. Karolinska Institutet. Stockholm: Karolinska Institutet
- Forsberg, M. (2014). *Älskade DAMP-ungar - från problemfokus till lösningsfokus*. Stockholm: Vulkan
- Hansen, A. (2017). *Fördel ADHD - var på skalan ligger du?*. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Hirvikoski, T. (2017). *Psychoeducational Groups for Adults with ADHD and their significant others*. Diss. Karolinska Institutet. Stockholm: Karolinska Institutet
- Johansson Capusan, A. (2016). *Environmental and Genetic Influences in Attention Deficit Hyperactivity Disorder and its Comorbidities*. (Diss. Linköping: Linköpings Universitet
- Kulturskolerådet (2018). Statistik och forskning. Hämtad 2018-10-31 från <http://www.kulturskoleradet.se/sv/verksamhet/statistik-och-forskning>
- Kulturskoleutredningen (2016). *En inkluderande skola på egen grund*. SOU 2016:69
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Kvale, S. & Nielsen, K. (2000). *Mästarlära: lärande som social praxis*. Lund: Studentlitteratur
- Lindqvist, G. (1995). *Förord till Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos
- Saar, T. (1999). *Musikens dimensioner - en studie av unga musikers lärande* Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Scholtens, S. (2015). *ADHD Symptoms Objective Performance and Subjective Perspective* Diss. Uppsala: Uppsala Universitet
- Socialstyrelsen (2014) Nr 10-42. *Stöd till barn, ungdomar och vuxna med ADHD - ett kunskapsstöd*. Hämtad från socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2014-10-42.pdf
- Vetenskapsrådet (2018). *Forskningsetiska principer*. Hämtad 2018-10-31 från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- Vygotskij, L. (1930/1995). red. Öberg Lindsten, K. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos